

Interventie

Meidenvenijn is niet fijn!

Erkenning

Erkend door deelcommissie Jeugdgezondheidszorg, preventie en gezondheidsbevordering

Datum: 11 april 2024

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: Doeswijk, Martens, Lammertink en van Bezouw (18 januari 2024). Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Meidenvenijn is niet fijn!'. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Inhoud

Inhoud	3
Samenvatting	4
Doelgroep	4
Doel	4
Aanpak	4
Materiaal	4
Onderbouwing	5
Onderzoek	5
1. Uitgebreide beschrijving	6
1.1 Doelgroep	6
1.2 Doel	7
1.3 Aanpak	7
2. Uitvoering	12
3. Onderbouwing	16
4. Onderzoek	22
5. Samenvatting Werkzame elementen	24
6. Aangehaalde literatuur	25
7. Praktijkvoorbeeld	28

Samenvatting

Meidenvenijn is niet fijn! is een interventie om relationeel pesten (meidenvenijn) onder meisjes in de leeftijd van 9 t/m 15 jaar op het regulier onderwijs (primair onderwijs en voortgezet onderwijs) aan te pakken. Onder meidenvenijn verstaan we in dit werkblad relationeel pesten onder meisjes. Onder relationeel pesten valt roddelen, uitsluiten, negeren en intimidatie. In tegenstelling tot directe vormen van pesten (zoals slaan en uitschelden) gebeurt meidenvenijn heel geraffineerd en vaak buiten het gezichtsveld van volwassenen. De interventie wordt ingezet als er meidenvenijn speelt in de klas en bestaat uit een lessenreeks van vier lessen van ongeveer 2,5 uur. De lessen worden bij voorkeur gegeven door een (getrainde) begeleider die de meisjes nog niet kent. De 'eigen' leerkracht is altijd aanwezig bij de lessen. Tijdens de lessen wordt dieper ingegaan op meidenvenijn, meidenrollen en daaraan gerelateerde thema's. De meisjes werken tijdens de lessenreeks met verschillende werkvormen, zoals opdrachten en een rollenspel. Ondersteunend aan de interventie kan facultatief gekozen worden voor de uitvoer van een teamworkshop en/of een ouderbijeenkomst. Begeleiders die Meidenvenijn is niet fijn! willen geven, volgen een opleiding bestaande uit een verplichte cursusdag en optioneel een certificeringstraject en certificeringsbijeenkomst.

Doelgroep

Einddoelgroep: De interventie 'Meidenvenijn is niet fijn!' richt zich op meisjes in de leeftijdsgroep van 9 t/m 15 jaar op het regulier onderwijs (primair onderwijs en voortgezet onderwijs), waarbij sprake is van meidenvenijn in de klas.

- Intermediaire doelgroep: De intermediaire doelgroep zijn begeleiders die de interventie uitvoeren (bijvoorbeeld leerkrachten, intern begeleiders, orthopedagogen, vertrouwenspersonen, zorgcoördinatoren).

Doel

Het hoofddoel van 'Meidenvenijn is niet fijn!' is om meidenvenijn te verminderen of zelfs te stoppen en te zorgen voor een prettig en veilig sociaal klimaat in de groep, door:

- meisjes bewust te maken van (de gevolgen van) meidenvenijn;
- de attitude van meisjes ten aanzien van meidenvenijn te beïnvloeden;
- meisjes sociale vaardigheden te leren om met meidenvenijn om te gaan.

Aanpak

Scholen worden via diverse kanalen bekend gemaakt met Meidenvenijn is niet fijn!. Iedere school die de interventie in wil zetten, is verplicht een cursusdag te volgen. De interventie wordt ingezet wanneer er sprake is van meidenvenijn. Alle meisjes uit de klas doen aan de interventie mee. De lessen worden bij voorkeur gegeven door een opgeleide begeleider die de meisjes nog niet kent. De eigen leerkracht/mentor van de meisjes is ook aanwezig om te monitoren en assisteren. De lessenreeks bestaat uit vier lessen van ongeveer 2,5 uur. Tijdens de lessen leren de meisjes a.d.h.v. klassikale uitleg, voorbeelden, opdrachten uit het werkboek en rollenspellen over meidenvenijn en daarbijhorende thema's. De thema's van de vier lessen zijn:

1. Kwaliteiten en vriendschappen
2. Meidenvenijn
3. Denken en doen
4. Actie!

Materiaal

Er worden diverse materialen ingezet ter ondersteuning van:

- Werving (o.a. brochure, informatiefilmpje en website).
- Scholing (o.a. handleiding, presentatie).
- Uitvoering interventie (o.a. koffer (met bijv. werkboeken), handleiding, top secret

- box).
- Evaluatie (digitale vragenlijsten).

Onderbouwing

Pesten komt zowel op de basisschool als op het voortgezet onderwijs vaak voor. Jongens en meisjes verschillen in hun manier van pesten. Onderzoek toont aan dat meisjes meer relationele agressie gebruiken (roddelen, buitensluiten, intimidatie) terwijl jongens meer fysiek pesten (schelden, schoppen, duwen). Slachtoffers van relationeel pesten ervaren een gevoel van hopeloosheid, verminderde eigen effectiviteit, lager zelfvertrouwen, verminderde academische prestaties en het terugtrekken van sociale relaties en activiteiten. Uit onderzoek komt naar voren dat jongeren die ervaring hebben met pesten, van mening zijn dat sociale uitsluiting de ergste vorm van pesten is.

Er zijn verschillende oorzaken die samenhangen met het ontstaan van relationeel pesten, zoals: normen en waarden in de groep, sociale vaardigheden, het geloof in eigen kunnen, de groepsdynamiek, een veilig schoolklimaat en de opvoedstijl van ouders. Met het ASE model ten grondslag speelt Meidenvenijn is niet fijn! in op deze oorzaken aan de hand van drie wetenschappelijk erkende technieken: psycho-educatie, vaardigheden aanleren en cognitieve herstructurering.

Onderzoek

De procesevaluatie geeft inzicht in het bereik, in hoeverre Meidenvenijn is niet fijn! wordt uitgevoerd zoals bedoeld en de waardering voor de interventie door de leerlingen en begeleiders van de interventie. Er is gebruik gemaakt van vragenlijsten onder de leerlingen en begeleiders en aanvullende interviews met begeleiders. De resultaten tonen over het algemeen een positief beeld van de interventie: leerlingen en begeleiders waarderen de interventie en zijn tevreden over de behaalde resultaten. Aanbevelingen om de interventie (nog meer) te verbeteren zijn o.a. het bieden van alternatieven voor de lesduur en het aanbieden van differentiatie tussen het basis- en voortgezet onderwijs.

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

De interventie 'Meidenvenijn is niet fijn!' richt zich op meisjes in de leeftijdsgroep van 9 t/m 15 jaar op het regulier onderwijs (primair onderwijs en voortgezet onderwijs), waarbij sprake is van meidenvenijn in de klas.

Onder meidenvenijn verstaan we in dit werkblad relationeel pesten onder meisjes. Onder relationeel pesten valt roddelen, uitsluiten, negeren en intimidatie. In tegenstelling tot directe vormen van pesten (zoals slaan en uitschelden) gebeurt meidenvenijn heel geraffineerd en vaak buiten het gezichtsveld van volwassenen.

Intermediaire doelgroep

De intermediaire doelgroep zijn begeleiders die de interventie uitvoeren (bijvoorbeeld leerkrachten, intern begeleiders, orthopedagogen, vertrouwenspersonen, zorgcoördinatoren). Via hen worden de meisjes bereikt.

Selectie van doelgroepen

Meidenvenijn is niet fijn! is een groepsaanpak en richt zich op klassen waarin de doelgroep vertegenwoordigd is. De lessen worden bij voorkeur gegeven door een (getrainde) begeleider die de meisjes nog niet kent. De school bepaalt zelf welke begeleiders zij in willen zetten. De deelnemende school kan de interventie in meerdere klassen inzetten. Het is aan de school om te bepalen of er al sprake is van meidenvenijn en de interventie dus ingezet kan worden. In de praktijk benaderen scholen Meidenvenijn is niet fijn! omdat zij al problemen ervaren rondom meidenvenijn.

Contra-indicaties

Meidenvenijn is niet fijn! is niet geschikt voor:

- Een individuele aanpak;
- Jongens;
- Leerlingen die niet 9 t/m 15 jaar oud zijn;
- Leerlingen in het speciaal onderwijs;
- Scholen waar geen sprake is van meidenvenijn.

Betrokkenheid doelgroep

Meisjes en begeleiders zijn betrokken geweest bij de ontwikkeling van Meidenvenijn is niet fijn!. Na de eerste (pilot)versie (tussen 2006 - 2009) op 300 scholen is naar aanleiding van een gebruikersenquête Meidenvenijn is niet fijn! doorontwikkeld. Hierin zijn de opmerkingen en kritiepunten verwerkt, zoals de behoefte aan een methodische aanpak met meer informatie, opdrachten en handvatten. Ook is bij de doorontwikkeling gebruik gemaakt van pilotscholen en feedback uit het gebruikersonderzoek van mei 2014.

In 2022 is een nieuwe procesevaluatie uitgevoerd (Doeswijk & Martens, 2022) waarbij vragenlijsten zijn afgenomen bij meisjes en begeleiders en aanvullende interviews zijn gehouden met begeleiders. Op basis van deze resultaten zal Meidenvenijn is niet fijn! verder doorontwikkeld worden. Zo worden er digitale lessen, waaronder een les over cyberpesten, toegevoegd aan het curriculum (zie onderdeel 4.1 onderzoek naar de uitvoering voor een uitgebreidere beschrijving over deze doorontwikkeling).

1.2 Doel

Hoofddoel

Het hoofddoel van 'Meidenvenijn is niet fijn!' is om meidenvenijn te verminderen of zelfs te stoppen en te zorgen voor een prettig en veilig sociaal klimaat in de groep, door:

- meisjes bewust te maken van (de gevolgen van) meidenvenijn;
- de attitude van meisjes ten aanzien van meidenvenijn te beïnvloeden;
- meisjes sociale vaardigheden te leren om met meidenvenijn om te gaan.

Subdoelen

De subdoelen voor de meisjes n.a.v. de interventie zijn:

1. Bewustzijn:
  - a. Meisjes zijn zich ervan bewust dat meidenvenijn voorkomt bij hen in de klas en het ernstige gevolgen heeft.
  - b. Meisjes weten welke rollen er voorkomen bij meidenvenijn.
2. Attitude:
  - a. Meisjes voelen zich medeverantwoordelijk voor een prettige sfeer zonder meidenvenijn in de groep.
  - b. Meisjes willen bijdragen aan een prettige sfeer zonder meidenvenijn in de groep.
  - c. Meisjes hebben een antipesthouding (en ontwikkelen empathie voor gepeste leerlingen).
3. Vaardigheden:
  - a. Meisjes beschikken over (meer) sociale vaardigheden (denk aan: houding, oogcontact, stemgebruik) om meidenvenijn tegen te gaan.
  - b. Meisjes kunnen oplossingsgericht reageren in sociale situaties, zoals bij conflicten en bij meidenvenijn.
4. Geloof in eigen kunnen (als het gaat om meidenvenijn in het klaslokaal)
  - a. Meisjes hebben beter inzicht in wat hun eigen goede en minder goede eigenschappen zijn.
  - b. Meisjes weten hoe ze negatieve gedachten om kunnen zetten naar positieve gedachten.

De subdoelen voor de begeleiders:

1. Begeleiders zijn zich bewust van het venijn dat in meidengroepen kan spelen;
2. Begeleiders zijn zich bewust en hebben kennis van de diverse rollen die meisjes kunnen innemen in meisjesgroepen;
3. Begeleiders motiveren leerlingen om meidenvenijn te voorkomen of te doorbreken;
4. Begeleiders kunnen een veilige setting creëren om meidenvenijn bespreekbaar te maken;
5. Begeleiders zetten het aangereikte materiaal en de instrumenten in om het meidenvenijn te bespreken en aan te pakken.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Zie onderstaande tabel voor een korte toelichting van de verplichte onderdelen van Meidenvenijn is niet fijn!

Onderdeel	Voor	Door	Duur	Toelichting
Werving	Geïnteresseerde scholen	Interventie eigenaar	Het hele jaar door	Geïnteresseerde scholen voor de interventie worden geworven via verschillende kanalen.
Opleiding begeleiders	Toekomstige begeleiders	Onderwijsprofessionaal vanuit Meidenvenijn is niet fijn!	Verplicht 1. Cursusdag: 8 uur Optioneel: 1. Certificeringstraject: ±40 uur	Toekomstige begeleiders volgen een opleiding bestaande uit minimaal een cursusdag en optioneel een certificeringsbijeenkomst

			2. Certificerings- bijeenkomst: 3,5 uur	
Interventie Meidenvenijn is niet fijn!	Meisjes van 9 t/m 15 jaar op het regulier onderwijs (PO en VO)	Bij voorkeur een begeleider binnen de school die de meisjes nog niet kent + de eigen leerkracht/mentor van de klas. De begeleider kan ook een externe zijn. (zie onderdeel 'Opleiding en competenties' voor meer informatie)	Vier lessen van $\pm 2,5$ uur. Scholen mogen de lessen zelf indelen. Aangeraden wordt om de lessen binnen vier weken te geven.	Alle meisjes uit de klas nemen deel aan de lessenreeks. Tijdens de lessen wordt dieper ingegaan op meidenvenijn, meidenrollen en daaraan gerelateerde thema's. De meisjes werken tijdens de lessen met verschillende werkvormen, zoals een rollenspel.
Evaluatie	Begeleiders en leerlingen	/	20 minuten	Begeleiders en leerlingen vullen aan het einde van de interventie een digitale vragenlijst in ter evaluatie.

Facultatieve onderdelen

Aanvullend biedt Meidenvenijn is niet fijn! nog een aantal onderdelen aan die ondersteunend is aan de interventie.

- Teamworkshop: Wanneer een school geïnteresseerd is in de interventie, kunnen zij met het gehele onderwijsteam deelnemen aan een teamworkshop van 3 tot 3,5 uur. Een onderwijsprofessional vanuit Meidenvenijn is niet fijn! geeft uitleg over de interventie en de opleiding van begeleiders. Ook wordt aandacht besteed aan het signaleren van meidenvenijn en wat te doen bij meldingen. Het doel van deze workshop is het vergroten van het draagvlak onder het gehele onderwijsteam.
- Ouderbijeenkomst: Scholen worden vanuit Meidenvenijn is niet fijn! altijd nadrukkelijk aangeraden om voor de ouders van deelnemende meisjes een ouderbijeenkomst te organiseren. Tijdens deze bijeenkomst geeft een onderwijsprofessional vanuit Meidenvenijn is niet fijn! in 2 tot 2,5 uur informatie over meidenvenijn en de interventie. Het doel van deze bijeenkomst is het vergroten van het draagvlak onder de ouders. Er is ook een concept programma ouderavond beschikbaar voor scholen die de ouderbijeenkomst zelf willen organiseren. De ouderbijeenkomst heeft een informatief karakter en het is absoluut niet de bedoeling om het pestgedrag in de klas en/of individuele leerlingen te bespreken. Als ouders niet aanwezig kunnen zijn bij de ouderavond wordt sterk aangeraden om deze ouders uit te nodigen voor een één-op-één gesprek met de docent of begeleider om hen alsnog te informeren over meidenvenijn en de interventie.

Inhoud van de interventie

Werving

Scholen worden via diverse kanalen (bijvoorbeeld nieuwsbrieven, workshops, congressen, advertenties) bekend gemaakt met Meidenvenijn is niet fijn!. Het is bij de werving belangrijk om op verschillende manieren zichtbaar te zijn bij de scholen. Wanneer een school geïnteresseerd is, kan deze contact opnemen met Meidenvenijn is niet fijn! (telefonisch, via de mail en via het contactformulier op de website). Vervolgens wordt via een telefonische intake in kaart gebracht wat de hulpvraag van de school is. Er wordt een plan van aanpak gemaakt om de interventie te implementeren. Iedere school die de interventie wil inzetten, is verplicht ook de opleiding voor de begeleider te volgen (zie onderdeel 'Opleiding en competenties').

Opleiding begeleiders

Voordat begeleiders de interventie mogen uitvoeren volgen zij een opleiding. De opleiding bestaat uit een verplichte cursusdag (8 uur). Optioneel kunnen ze ook een certificeringstraject (± 40 uur) en een certificeringsbijeenkomst (3,5 uur) volgen. Zie onderdeel 'Opleiding en competenties' voor een uitgebreide beschrijving van deze opleiding. De begeleiders ontvangen voor de cursusdag altijd informatie over de opleiding Meidenvenijn is niet fijn! met de doelen en verworven competenties. Na de cursusdag weten de begeleiders welke meidenrollen er zijn, hoe

de lessen inhoudelijk in elkaar zitten en zijn zij in staat om de lessenreeks te geven. De cursusdag wordt normaal gesproken gegeven op een congrescentrum in Nijkerk (aangezien aanvragen uit heel Nederland komen) of online (eens in de twee maanden). Bij acht of meer deelnemers kan de cursusdag in company worden gegeven. Ook worden er op basis van inschrijving intervisiemomenten ingepland voor gecertificeerde begeleiders.

Informeren ouders en onderwijsteam

Voor de start van de interventie ontvangen alle ouders van de desbetreffende meisjes een folder met daarop informatie over Meidenvenijn is niet fijn!. Op de folder wordt ook aangegeven dat de ouders contact op kunnen nemen met de begeleider van de interventie als zij behoefte aan aanvullende informatie hebben. Ook worden ouders verwezen naar de website van www.meidenvenijn.nl. Er is op de website psycho-educatie beschikbaar met specifieke adviezen voor ouders met kinderen die pesten of gepest worden (<https://www.meidenvenijn.nl/adviespagina/>). De begeleider informeert het onderwijsteam over Meidenvenijn is niet fijn!.

Interventie

Bij de interventie Meidenvenijn is niet fijn! staan meidenvenijn en de zogenaamde meidenrollen die daarbij horen centraal. De meidenrollen zijn gebaseerd op de meidenrollen zoals beschreven door Salmivalli et al. (1996). Denk bijvoorbeeld aan een bijstander en een 'defender'. Bij iedere meidenrol horen zowel positieve als negatieve eigenschappen. Deze worden tijdens de interventie ook benadrukt.

De interventie wordt ingezet wanneer er sprake is van meidenvenijn in een klas. Alle meisjes uit de klas doen mee met de lessenreeks. Scholen worden geadviseerd om voor jongens een alternatieve activiteit aan te bieden die gericht is op sociale vaardigheden.

De lessen worden bij voorkeur gegeven door een begeleider die de meisjes nog niet kent. Omdat deze begeleider de meisjes nog niet kent, weet hij of zij ook niet wie de 'slachtoffers' of juist de 'pesters' zijn en kan hij of zij de lessen daarom onbevooroordeeld geven. Dit is een belangrijk onderdeel om een veilige sfeer in de klas te creëren. De 'eigen' leerkracht van de meisjes is wel altijd aanwezig bij de lessen om te monitoren en te assisteren, zodat deze Meidenvenijn is niet fijn! na afloop kan borgen. Begeleiders bespreken de lessen altijd voor en na en geven tips en adviezen aan de leerkracht mee voor de borging.

Voorafgaand en na afloop van iedere les bespreken de begeleider en de 'eigen' leerkracht van de meisjes de les samen. Tijdens de lessen wordt dieper ingegaan op meidenvenijn, meidenrollen en daaraan gerelateerde thema's. Deze worden algemeen besproken. In verband met een veilige sfeer wordt er tijdens de lessen niet ingegaan op de actuele situatie in de klas wat betreft meidenvenijn en de meidenrollen. Op deze manier hoeven de meisjes niet hun eigen ervaringen te delen en wordt emotionele afstand gecreëerd. Het gebruik van de fictieve meidenrollen kan de meisjes helpen objectiever te denken, zodat ze gemakkelijker patronen kunnen herkennen, oordelen kunnen vellen en advies kunnen geven aan de meidenrol zonder zich persoonlijk aangevallen te voelen (Güldner, 2017). Omdat in de praktijk niet altijd te voorkomen is dat er toch persoonlijke ervaringen worden besproken, krijgt de begeleider in de opleiding praktische handelingsadviezen mee om dit op een goede manier op te pakken en in gesprek te gaan met de meisjes. De interventie bestaat uit vier lesblokken van 2,5 uur:

1. Introductie en kwaliteiten

Het eerste lesblok heeft als doel een veilige omgeving in de klas te creëren, een eerste kennismaking met het thema vriendschappen en meidengroepen te geven en inzicht te krijgen in de eigen goede en minder goede eigenschappen. Bij de start van dit lesblok stelt de begeleider zich voor en vertelt kort wat de interventie inhoudt. Vervolgens worden er afspraken gemaakt om zo een veilige sfeer te creëren (onder andere: we laten elkaar uitspreken; ieder mag haar mening geven, je mag het oneens zijn met een ander; fouten maken mag, elkaar uitlachen of pesten niet). De begeleider benadrukt ook dat er tijdens de interventie situaties of meisjes worden beschreven die herkenbaar

kunnen zijn voor de meisjes. Het is echter niet de bedoeling om het ook persoonlijk te maken. Als er bijvoorbeeld een meisje wordt beschreven dat je aan iemand doet denken, zeg je dit niet. Ook wordt de 'top secret box' geïntroduceerd: een doos die de begeleider of meisjes zelf hebben gemaakt en waar meisjes (anoniem) ervaringen in mogen delen. De begeleider benadrukt dat meisjes via deze box anoniem ervaringen mogen delen, maar dat dat niet moet. Ook geeft de begeleider aan dat de meisjes op het briefje mogen schrijven of zij willen dat de begeleider het deelt in de groep of juist niet. Of dat zij hier bijvoorbeeld met alleen de begeleider over willen praten. De top secret box blijft gedurende de hele interventie in de klas en de begeleider kijkt regelmatig of er briefjes inzitten en behandelt deze, zoals het meisje dat het briefje in de top secret box heeft gestopt, dit wil. Na afloop van de interventie kan de eigen docent van de klas ervoor kiezen de top secret box in de klas te laten staan. De begeleider neemt ruim de tijd voor deze opstartfase van de lessen om zo een veilige sfeer te creëren. Verder wordt er aandacht besteed aan de positieve eigenschappen (kwaliteiten) en negatieve eigenschappen (vervorming van kwaliteiten) die alle meisjes hebben door middel van klassikale uitleg en opdrachten uit het werkboek. Tot slot wordt ingegaan op vriendschappen binnen een meidengroep en op de spelregels voor een fijne omgang met elkaar.

2. Meidenvenijn

Het tweede lesblok heeft als doel meisjes bewust te maken dat meidenvenijn in hun klas kan spelen, de diverse rollen te herkennen en de gevolgen van meidenvenijn in te zien. Meisjes maken tijdens dit lesblok kennis met de verschillende meidenrollen aan de hand van geïllustreerde praatkaarten. Deze praatkaarten komen overeen met de meidenrollen, zoals beschreven door Salmivalli et al. (1996). Op de praatkaarten staan illustraties die verwijzen naar de verschillende meidenrollen binnen een groep. Het is nadrukkelijk de bedoeling dat de meisjes specifiek praten over de rollen zonder te verwijzen naar specifieke personen in de klas. De meisjes reflecteren deels klassikaal en deels in groepjes op wat voor type meisje ze zien en welke details daarbij horen. Ze ervaren wat voor positieve en negatieve eigenschappen en wat voor gedrag op elk van de afgebeelde meisjes van toepassing is door middel van voorbeelden en rollenspellen.

3. Denken en doen

Het derde lesblok heeft als doel positief te leren denken, kennis te maken met vaardigheden (houding, oogcontact, stemgebruik), negatief en positief gedrag bewust te worden en te herkennen en intenties/bedoelingen van gedrag te herkennen. Tijdens de les wordt ingegaan op zogenaamde helpende en niet-helpende gedachten. Door middel van klassikale uitleg en opdrachten uit het werkboek leren meisjes hoe ze niet-helpende gedachten om kunnen zetten in helpende gedachten. Ook leren de meisjes over basisgevoelens (blij, bang, bedroefd, boos): de begeleider hangt een smiley van elk van deze gevoelens in een hoek van het klaslokaal en omschrijft vervolgens situaties. De meisjes lopen naar de smiley toe hoe zij zich in deze situatie zouden voelen. Daarnaast leren de meisjes door één-op-één gesprekken met elkaar over het effect van lichaamshouding, het maken van oogcontact en stemgebruik.

4. Actie!

Het afsluitende lesblok heeft als doel op individueel en groepsniveau doelen te leren stellen en een actieplan te formuleren. Tijdens de les gaan de meisjes aan de slag met het maken van een individueel actieplan om te komen tot een gedragscode voor de groep om de sfeer en omgang tussen de meiden te verbeteren. Ter afsluiting worden de lesblokken klassikaal geëvalueerd, afspraken op een poster gezet en in de klas opgehangen en krijgen de meisjes een hartvormige sleutelhanger als 'reminder'.

Evaluatie

Begeleiders vullen na de cursusdag een digitale evaluatie in waarin navraag wordt gedaan naar de tevredenheid van de cursus. Na de certificeringsbijeenkomst (zie onderdeel 'Opleiding en competenties') vullen de begeleiders eveneens een digitale evaluatie in over hun ervaring met de interventie en de uitvoer ervan. Vanaf schooljaar 2023/2024 vullen alle meisjes na deelname aan de interventie individueel een digitale evaluatie in over hun ervaring met en waardering voor de

interventie.

2. Uitvoering

Materialen

Brochure Meidenvenijn (<https://book.designrr.co/?id=63744&token=53814234&type=FP>)

- Informatiefolder Meidenvenijn via Gezonde School
- Digitale nieuwsbrieven
- Materiaal voor beurzen en congressen
- Informatiefilmpje op leraar24.nl - <https://www.leraar24.nl/360692/pesten-onder-meisjes-vraagt-speciale-aanpak/>
- Website (www.meidenvenijn.nl) en sociale media (Instagram: @Meidenvenijn; Twitter: @Meidenvenijn; Facebook: <https://www.facebook.com/meidenvenijn>)

Cursusdag (ook team-presentaties, workshops, ouderbijeenkomsten)

- Handleiding, reader en materiaal (uit de koffer)
- Factsheet concept programma ouderavond
- Presentatie

Certificeringsbijeenkomst

- Presentatie

Interventie Meidenvenijn is niet fijn!

- Koffer 'Meidenvenijn is niet fijn!' met daarin:
  - Handleiding voor de begeleider
  - Een set van acht grote kaarten van de diverse meidenrollen
  - Drie sets van acht kleine kaarten van de diverse meidenrollen
  - Standaardjes voor de grote kaarten (8 stuks)
  - Afsprakenposter (3 stuks)
  - Werkboeken (15 stuks)
  - Sleutelhangers (15 stuks)
  - Ouder-informatieflyers (30 stuks)
- Digibord (+tablets) of flip-over
- Top secret box (deze wordt zelf gemaakt door de begeleider en eventueel de meisjes)
- Vier vellen A4/A3 papier met op elk blad één van de vier verschillende smileys: blij, bang, bedroefd, boos
- Adviespagina voor ouders: <https://www.meidenvenijn.nl/adviespagina/>

Evaluatie (digitaal)

- Evaluatie vragenlijst voor begeleiders (interventie en certificeringstraject) en leerlingen (interventie)

Locatie en type organisatie

Type organisatie

Meidenvenijn is niet fijn! kan worden uitgevoerd door onderwijsprofessionals van basisscholen en het voortgezet onderwijs of andere organisaties die werken met groepen meisjes en waar de leerlingen tot de doelgroep behoren (9 t/m 15 jaar).

De opleiding bestaat uit een verplichte cursusdag en optioneel uit een certificeringstraject en certificeringsbijeenkomst. De opleiding wordt uitgevoerd door ervaren onderwijsprofessionals aangesloten bij Meidenvenijn is niet fijn!.

Locatie

De interventie kan worden gehouden in een klaslokaal waarin een stoel en een tafel voor iedere deelnemende leerling aanwezig zijn. Daarnaast is het van belang dat de interventie in een rustige omgeving kan worden gegeven waar niet te veel afleiding is.

Opleiding en competenties van de begeleiders

Begeleiders die de interventie Meidenvenijn is niet fijn! willen uitvoeren, dienen minimaal een afgeronde onderwijskundige of (sociaal) pedagogische opleiding te hebben gehad op hbo-niveau. Begeleiders zijn gewend om met groepen leerlingen te werken, beschikken over voldoende didactische vaardigheden en zijn gemotiveerd om de interventie uit te voeren. Begeleiders zijn bij voorkeur werkzaam binnen een school. In het PO gaat het bijvoorbeeld om leerkrachten, intern begeleiders, antipest coördinatoren, vertrouwenspersonen en professionals in buitenschoolse opvang. In het VO gaat het om (vak)leerkrachten, zorgcoördinatoren en mentoren. Een school kan er ook voor kiezen een externe ambulante begeleider aan te stellen om de lessen te geven, waaronder schoolmaatschappelijk werk of jeugdwerk. Voorwaarde is dat de leerkracht van de groep aanwezig is.

Begeleiders zijn daarnaast, voordat zij de interventie mogen geven, verplicht om een cursusdag van acht uur te volgen. Deze cursusdag wordt gegeven door ervaren onderwijsprofessionals die zijn aangesloten bij Meidenvenijn is niet fijn!. Er worden verschillende praktische oefeningen ingezet tijdens deze cursusdag, zodat begeleiders de werking en impact van de oefeningen uit de interventie zelf ervaren. Ook krijgen de begeleiders handvatten hoe ze een veilige setting kunnen creëren om meidenvenijn bespreekbaar te maken in de groep. Nadat begeleiders deze cursusdag hebben gevolgd, gaan ze zelfstandig aan de slag met de uitvoer van de lessenreeks (dit is onderdeel van het optionele certificeringstraject). Vervolgens wonen zij optioneel een certificeringsbijeenkomst bij. Ter voorbereiding op de certificeringsbijeenkomst vullen de deelnemers een uitgebreide evaluatie in. De certificeringsbijeenkomst duurt een halve dag en is een intervisie tussen begeleiders waarbij de knelpunten in de uitvoering worden besproken en onderling oplossingen worden aangedragen. Het voordeel van het certificeringstraject is dan ook dat begeleiders van elkaar kunnen leren. De cursusdag en certificeringsbijeenkomst zijn geaccrediteerd door lerarenportfolio.nl. Sinds 2022 worden er op inschrijving ook intervisiemomenten ingepland voor gecertificeerde begeleiders. De intervisie wordt aan de hand van cases ingevuld.

Kwaliteitsbewaking

De kwaliteit van de interventie wordt bewaakt door:

- het trainen van de begeleiders om de interventie uit te voeren. Zonder het volgen van de cursusdag kan de interventie niet worden uitgevoerd;
- een duidelijk geschreven handleiding voor de begeleider(s). In deze handleiding voor begeleiders wordt veel informatie gegeven over hoe de lessen uit te voeren. Er zijn concrete beschrijvingen van de inhoud, doelen en opdrachten in de klas. Uit de procesevaluatie van 2022 komt naar voren dat de handleiding voldoende handvatten biedt om met de interventie te kunnen werken (Doeswijk en Martens, 2022);
- de opleiding en bijeenkomsten, die worden begeleid en uitgevoerd door onderwijsprofessionals (vanuit Meidenvenijn is niet fijn!). Deze onderwijsprofessionals komen zelf uit de onderwijswereld en kunnen begeleiders van de nodige handvatten voorzien om toe te passen in de praktijk. Begeleiders kunnen ook terecht bij deze onderwijsprofessionals met vragen of als ze tegen lastige situaties aanlopen;
- het altijd aanwezig zijn van de eigen leerkracht bij de lessen. Deze heeft zo een begeleidende rol in het (blijvend) tegengaan van meidenvenijn en het waarborgen van de gemaakte afspraken;
- het op de hoogte houden van alle bestaande en nieuwe gebruikers via de mail en nieuwsbrieven indien wijzigingen door zijn gevoerd of nieuw materiaal beschikbaar is (zoals digitale lessen);
- het evalueren van de cursusdag aan de hand van een tevredenheidslijst in de vorm van een vragenlijst. Op basis van de uitkomsten kunnen er aanpassingen worden doorgevoerd

- in de aanpak;
- de vragenlijst die begeleiders invullen na het certificeringstraject. Op basis van deze vragenlijst kan de uitvoer gemonitord worden en indien nodig kunnen er aanpassingen worden doorgevoerd;
- de vragenlijst die meisjes invullen na afloop van de lessen. Op basis van deze vragenlijst kan de uitvoer gemonitord worden en indien nodig kunnen er aanpassingen worden doorgevoerd.

Randvoorwaarden

Er zijn verschillende randvoorwaarden waaraan voldaan moet worden voor een goede uitvoering van de interventie. Op organisatorisch gebied zijn sommige randvoorwaarden de verantwoordelijkheid van de school en andere worden gefaciliteerd vanuit de interventie eigenaar van Meidenvenijn is niet fijn!.

Organisatorisch

- De uitvoer van de interventie past in de programmering van school (denk aan toetsweken en excursies) (school);
- Er is voldoende tijd om de interventie in zijn geheel uit te voeren (school);
- De begeleider heeft voldoende tijd om de interventie voor te bereiden (school);
- Een alternatief programma voor de jongens (school);
- De cursusdag voor toekomstige begeleiders wordt regelmatig aangeboden (interventie eigenaar);
- De benodigde materialen zijn beschikbaar (interventie eigenaar en school).

Contextueel

- Er is een veilige sfeer (gecreëerd door afspraken te maken en een open houding van de begeleiders) tijdens de lessenreeks;
- Er is een vertrouwensrelatie tussen de deelnemende leerlingen onderling en tussen de leerlingen en de begeleider(s);
- Er is voldoende draagvlak binnen de school en onder ouders om pestgedrag onder meisjes aan te pakken door inzet van Meidenvenijn is niet fijn!.

Implementatie

Meidenvenijn is niet fijn! wordt geïmplementeerd door Cycloop Concept Creatie BV. Als een partij geïnteresseerd is in het implementeren van Meidenvenijn is niet fijn! kan contact worden opgenomen met Cycloop Concept Creatie BV en/of een van de onderwijsspecialisten verbonden aan Meidenvenijn is niet fijn!. Scholen in het hele land worden gewezen op Meidenvenijn is niet fijn!, bijvoorbeeld via nieuwsbrieven, congressen en advertenties (zie ook onderdeel 'Werving' onder 'Inhoud van de interventie'). Verder is er tijdens de opleiding aandacht voor integraal beleid op de aanpak van meidenvenijn, het creëren van een veilige sociale omgeving en het signaleren van typisch meidengedrag. Met integraal beleid bedoelen we dat scholen worden gestimuleerd om volgens de brede en structurele aanpak (de Gezonde School methodiek) aan een veilig en sociaal schoolklimaat te werken. Meidenvenijn is niet fijn! is opgenomen als activiteit onder de pijler educatie (zie: <https://www.gezondeschool.nl/primair-onderwijs/gezonde-school-activiteiten#/InterventionSearchResults>).

De implementatie van Meidenvenijn is niet fijn! wordt in de handleiding (Pas, Lammertink & Pas, 2018) nauwgezet beschreven. De handleiding voorziet in gedetailleerde achtergrondinformatie, nauwgezette instructies, didactische handvatten, een tijdsindicatie en een overzicht van benodigde materialen. Meidenvenijn is niet fijn! mag pas worden uitgevoerd wanneer de begeleider een cursusdag heeft gevolgd (zie onderdeel 'Opleiding en competenties van de begeleiders'). De handleiding kan dus niet op zichzelf worden ingezet.

Kosten

Alle materialen zijn los te koop na aanschaf van het Basispakket Meidenvenijn is niet fijn!. Het Basispakket bestaat uit een leskoffer met minimaal een cursusdag voor 1 begeleider. Het Basispakket+ is inclusief de hele Opleiding Meidenvenijn. Alle kosten zijn excl. btw.

Materiaal- en opleidingskosten

1. Basispakket Meidenvenijn (€ 690,-,)
Bestaat uit een leskoffer Meidenvenijn met basismaterialen (€ 415,-,) voor de begeleider en werkmaterialen voor een groep van 15 meisjes + een cursusdag voor 1 begeleider
2. Basispakket Meidenvenijn + (€ 960,-)
Bestaat uit een leskoffer Meidenvenijn met basismaterialen (€ 415,-,) voor de begeleider en werkmaterialen voor een groep van 15 meisjes + opleiding voor 1 begeleider (cursusdag + certificering)
3. Aanvul set Meidenvenijn (€ 250,-)
Aanvulling op het Meidenvenijn Basispakket met extra werkmaterialen voor 15 meisjes.

Kosten van bijbestellingen materialen, zie <https://meidenvenijn.nl/webshop>.

Investering scholen

1. Cursusdag
    - Personele uren:
      - het volgen van de cursusdag - 8 uur (afgerond)
  2. Opleiding Meidenvenijn (cursusdag + certificering)
    - Tijdstraject: 49 uur
    - Accreditatie lerarenportfolio: 49 RU per deelnemer | + Certificaat
    - Personele uren:
      - cursusdag - 8 uur
      - voorbereiding tot uitvoeren meetinstrumenten - 4 uur (niet de afname)
      - voorbereiding lessenreeks van 4 lesblokken - 8 uur
      - voorbereiding lessenreeks digitaal - 5 uur
      - uitvoering 4 lesblokken 4 x 2,5 uur - 10 uur
      - uitvoering aanvullen digitaal - 4 uur
      - module cyberpesten - 2 uur
      - deelname aan community - 2 uur
      - invullen document certificeringsbijeenkomst - 2 uur
      - volgen van de certificeringsbijeenkomst - 3 uur (afgerond)
- Totaal: 12 contacturen en 40 uur zelfstudie

Kosten facultatieve onderdelen

1. Teamworkshop (€ 850,- voor de ureninvestering van de onderwijsprofessional)
  - Tijdsduur: 3,5 uur | Deelnemers: 15-20 max
  - Accreditatie lerarenportfolio: 4 RU per deelnemer
2. Ouderbijeenkomst (€ 550,- voor de ureninvestering van de onderwijsprofessional)
  - Tijdsduur: 2,5 uur | Alle ouders

3. Onderbouwing

Probleem

Pesten komt zowel op de basisschool als op het voortgezet onderwijs vaak voor (NJI):

- *Basisschool:* In het schooljaar 2020-2021 zegt 11% van de leerlingen in groep 6 tot en met 8 in het (speciaal) basisonderwijs soms tot vaak gepest te worden en 4% van de leerlingen in de bovenbouw (groep 6, 7, 8) van het primair onderwijs geeft aan zelf te pesten (Van den Broek, Ramakers, Cuppens & Brukx, 2022). Meer dan de helft van de slachtoffers (57%) wordt persoonlijk gepest (denk aan uitgescholden worden, uitgelachen worden, geduwd of gestompt worden). Bij 10% van de slachtoffers gaat het om online pesten via bijvoorbeeld berichten of plaatjes op internet of telefoon. Van de basisschoolleerlingen zegt 4,5% vaak slachtoffer te zijn van online pesten (Boer et al, 2022). Meer meisjes (6%) dan jongens (2,8%) zeggen slachtoffer te zijn van online pesten.
- *Voortgezet onderwijs:* In 2021 geeft 5% van de leerlingen aan te worden gepest op het voortgezet onderwijs, in 2001 was dit nog 10% pesten (Van den Broek et al, 2022). In het voortgezet onderwijs zegt 6% in het schooljaar 2020-2021 weleens iemand gepest te hebben: 3% doet dat soms (minder dan 1 keer per maand) en de andere 3% doet dat (zeer) vaak (1 keer per maand tot dagelijks). Online pesten komt op het voortgezet onderwijs minder voor dan op de basisschool. 3,7 % van de middelbare scholieren zegt hier vaak slachtoffer van geweest te zijn (Boer et al, 2022). Er zijn geen verschillen tussen jongens en meisjes wat betreft online pesten.

Jongens en meisjes verschillen in hun manier van pesten. Onderzoek toont aan dat meisjes meer relationele agressie gebruiken (Blaylock, 2017; Silva et al., 2013; Nansel, Overpeck, Haynie, Ruan, & Scheidt, 2003) terwijl jongens meer fysiek pesten (Blaylock, 2017; Fox, Jones, Stiff & Sayers, 2014; Harris, Petrie en Willoughby, 2002; Nansel, Overpeck, Haynie, Ruan, & Scheidt, 2003). Onder relationeel pesten valt roddelen, uitsluiten, negeren en intimidatie. Onder meidenvrijn verstaan we in dit werkblad relationeel pesten onder meisjes. Relationeel pesten valt minder op dan fysiek pesten (zoals slaan en uitschelden) en vindt ook vaak buiten het zicht van de leerkracht plaats. Meisjes worden minder snel herkend als pester door leerkrachten (Fox et al., 2014). Daarnaast wordt 'meisjes-pesting' door volwassenen en leerkrachten vaak gezien als normaal 'meisjes-gedrag' (SooHoo, 2009). Jongeren die ervaring hebben met pesten, zijn van mening dat sociale uitsluiting de ergste vorm van pesten is (SooHoo, 2009).

Verder komt uit onderzoek naar voren dat de frequentie van gepest worden onder meisjes en jongens vergelijkbaar is. Ook komt naar voren dat de meerderheid van de jongens vooral gepest wordt door andere jongens en dat een aanzienlijk aantal meisjes door andere meisjes wordt gepest (Fekkes et al., 2005). Dat vraagt dus om een specifieke interventie gericht op meisjes.

De gevolgen van pesten zijn vaak groot. Slachtoffers van relationeel pesten ervaren een gevoel van hopeloosheid, verminderde eigen effectiviteit, lager zelfvertrouwen, verminderde academische prestaties en het terugtrekken van sociale relaties en activiteiten (Dukes et al., 2009; Popp et al., 2014). Relationeel pesten heeft een negatieve invloed op de slachtoffers van pesten. Zo blijkt uit een review (Iyer-Eimerbrink, Scielzo & Jensen-Campbell, 2015) dat relationeel pesten samenhangt met het ontwikkelen van depressie, angst en eenzaamheid onder de slachtoffers. Deze gevolgen zijn voor meisjes mogelijk groter dan voor jongens. Zo blijkt uit een review (Iyer-Eimerbrink, Scielzo & Jensen-Campbell, 2015) dat meisjes die gepest zijn een grotere kans hebben op het ontwikkelen van depressie en angst dan jongens. Verder heeft relationeel pesten ook een negatief effect op de persoonlijke en sociale ontwikkeling, academische ontwikkeling en verdere ontwikkeling van de carrière van de betrokken meisjes (Rayle, Moorhead, Green, Griffin & Ozimek, 2007). Ook heeft relationeel pesten onder meisjes negatieve gevolgen voor de familie van de betrokken meisjes (Kritzer, 2016). Volgens verschillende onderzoeken zijn de negatieve gevolgen van relationeel pesten zelfs groter dan die van fysiek pesten (Sinclair et al., 2012; Swearer & Cary, 2003). Omdat sociale groepen voor

meisjes belangrijker zijn dan voor jongens (Foels & Tomcho, 2005) lijden meisjes psychologisch gezien meer door relationeel pesten dan jongens. Deze grote negatieve gevolgen van relationeel pesten, komen volgens Fox et al. (2014) en Reid, Monsen en Rivers (2004) doordat relationeel pesten vaak vanuit een groep (bijv. een sportteam) gebeurt i.p.v. vanuit één individu en gebeurt het niet eenmalig (zoals bijvoorbeeld bij fysiek pesten wel vaak zo is). Verder blijkt dat er niet alleen grote negatieve gevolgen zijn voor de slachtoffers van relationeel pesten, maar ook voor de daders. Zo blijkt dat vrouwen die relationele agressie hebben gebruikt op volwassen leeftijd vaker te maken krijgen met afwijzing van leeftijdsgenoten, antisociaal gedrag, egocentrisme, identiteitsproblemen, zelfbeschadigend gedrag, lagere algehele levenstevredenheid, depressie en zelfs boulimische symptomen (Archer & Coyne, 2005). Ook omstanders van pesten (bijvoorbeeld bij roddelen) lopen het risico om mentale schade op te lopen (Rivers, Poteat, Noret & Ashurst, 2009).

Oorzaken

Meidenvenijn is een vorm van relationeel pesten onder meisjes. Er zijn verschillende oorzaken van relationeel pesten. Hieronder gaan we in op een aantal van deze oorzaken.

Kindfactoren

Een risicofactor voor relationeel pesten is een verlaagd zelfbeeld. In tegenstelling tot jongens is het zelfbeeld van meisjes in meerdere mate afhankelijk van de groep (Markus & Kitayama, 2010). Het zelfbeeld van meisjes is dan ook meer afhankelijk van de **normen en waarden die in de groep** heersen.

Verder spelen **sociale vaardigheden** een rol bij het ontstaan van relationeel pesten. Zo blijkt dat kinderen met gemiddelde of bovengemiddelde sociale vaardigheden vaker fysieke en relationele agressie vertonen (Carpenter & Nangle, 2006). Aan de andere kant blijkt dat meisjes (en niet jongens) die slachtoffer zijn van pesten vaker lagere sociale vaardigheden (zelfbeheersing en samenwerken) hebben dan meisjes die geen slachtoffer zijn van pesten (Champion, Vernberg & Shipman, 2003).

In hoeverre iemand gelooft in zijn of haar vermogen om met succes de acties uit te voeren die nodig zijn om een bepaald doel te bereiken (Bandura 1997), speelt ook een rol bij relationeel pesten. Wanneer iemand namelijk **gelooft in zijn of haar eigen kunnen** om bepaald gedrag te vertonen is de kans groter dat deze persoon ook dit gedrag vertoont. Zo blijkt dat wanneer iemand gelooft in zijn of haar eigen kunnen wat betreft het opkomen voor een slachtoffer, de kans groter is dat deze persoon ook dit gedrag vertoont (Barchia and Bussey 2011a; Pöyhönen, Juvonen, and Salmivalli 2012; Salmivalli 2010; Sjögren, Thornberg, Wänström, & Gini, 2021). Wanneer iemand niet gelooft dat hij of zij iets kan doen tegen het relationele pesten, is de kans groter dat deze persoon passief zal blijven (Sjögren, Thornberg, Wänström, & Gini, 2021; Thornberg and Jungert 2013; Thornberg et al. 2017).

Leeftijdsgenoten

De ernstige gevolgen van relationeel pesten ten opzichte van fysiek pesten komen mede doordat bij relationeel pesten niet maar één individu is betrokken, maar de hele groep eraan mee doet (Fox et al., 2014; Reid et al., 2004). De **groepsdynamiek** is dan ook een belangrijke factor bij het ontstaan en behoud van meidenvrijheid. De verschillende 'rollen' van meisjes (denk aan passieve omstanders of verdedigers) kunnen de groepsdynamiek beïnvloeden en daarmee relationeel pesten onder meisjes in stand houden of juist doorbreken (Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman & Kaukiainen, 1996). Daarnaast blijkt dat meisjes die omgaan met meisjes die relationele agressie vertonen, later zelf ook vaker relationele agressie vertonen (Werner & Crick, 2004).

Maatschappelijk/cultureel

Dat jongens vaker fysiek pesten en meisjes juist relationeel, komt ook door de verwachtingen vanuit de maatschappij voor de beide geslachten en gender stereotypen (Dukes et al., 2009;

Popp et al., 2014; Tsaousis, 2016). Al op jonge leeftijd wordt van meisjes niet verwacht en geaccepteerd dat zij fysieke agressie uiten. Bij jongens speelt deze verwachting minder een rol. Meisjes worden veelal eerder getypeerd als sociaal en zacht (Fagot, 1994; Hellman, 2010). Deze verschillende genderrollen kunnen leiden tot andere interacties met bijvoorbeeld leerkrachten en leeftijdsgenoten onder jongens en meisjes, die deze genderverschillen in stand houden (Emilson et al., 2016; Tobin et al., 2010).

Ook de Sociale Dominantie Theorie (SDT) speelt een rol bij relationeel pesten. Simpel gezegd stelt de Sociale Dominantie Theorie dat dominante mensen hoger op de hiërarchische ladder staan en vaker de 'goede' dingen in het leven, zoals rijkdom en gezondheid, hebben. Gerelateerd aan sociale dominantie is Sociale Dominantie Oriëntatie (SDO). Individuen met een hoge SDO geloven in het belang van sociale hiërarchie en zij willen dat hun eigen sociale groep (zoals een klas of sportteam) dominant is over andere groepen. In meisjes (en niet in jongens) blijkt SDO een positieve voorspeller van relationele agressie (Mayeux, 2014). Dus hoe sterker een meisje gelooft in het belang van sociale hiërarchie, hoe groter de kans is dat zij relationele agressie gebruikt.

Contextueel

Een **veilig schoolklimaat** kan als beschermende factor werken tegen relationele agressie. Zo blijkt dat relationele agressie vaker voorkomt op scholen waar leerlingen zich niet veilig voelen en waar leerlingen de sfeer op school als minder prettig ervaren (Goldstein, Young & Boyd, 2008). De overtuigingen en percepties van de docent betreffende een ondersteunende schoolcultuur zijn ook belangrijk voor een veilige sfeer in de klas (Deemer, 2004).

Ook ouders spelen een rol in het ontstaan van relationeel pesten onder hun kinderen. Zo blijkt dat relationele agressie minder vaak voorkomt bij kinderen van ouders met een positieve opvoedstijl (o.a. warmte, begeleiding, acceptatie; Kawabata, Alink, Tseng, Van IJsendoorn & Crick, 2011). Een harde opvoedstijl (o.a. dwang, verwaarlozing, conflict) en niet-betrokken ouders (o.a. inconsistent, laksheid) hangen juist samen met meer relationele agressie onder kinderen.

Aan te pakken factoren

Meidenvenijn is niet fijn! heeft als doel om meidenvenijn te verminderen of zelfs te stoppen. Niet alle oorzaken van meidenvenijn zijn te beïnvloeden, zoals de verwachtingen vanuit de maatschappij en de Sociale Dominantie Oriëntatie. Meidenvenijn is niet fijn! is vooral gericht om meisjes bewust te maken van (de gevolgen van) meidenvenijn, de attitude ten aanzien van meidenvenijn te beïnvloeden, sociale vaardigheden aan te leren om met meidenvenijn om te gaan en het geloof in het eigen kunnen van de meisjes te verbeteren. Hoe dat wordt bereikt, is terug te vinden in onderstaande tabel.

Subdoel	Oorzaak	Aanpak
<i>Bewustzijn</i>		
Meisjes zijn zich ervan bewust dat meidenvenijn voorkomt bij hen in de klas en het ernstige gevolgen heeft.	Normen en waarden in de groep	Aan de hand van rollenspellen en voorbeelden zien en voelen meisjes wat de negatieve effecten van meidenvenijn kunnen zijn.
Meisjes weten welke rollen er voorkomen bij meidenvenijn.	Groepsdynamiek	Aan de hand van zogenaamde praatkaarten met daarop afbeeldingen leren meisjes over meidenrollen en het bijbehorende meidenvenijn.
<i>Attitude</i>		
Meisjes voelen zich medeverantwoordelijk voor een prettige sfeer zonder meidenvenijn in de groep.	Veilig schoolklimaat	Aan de hand van klassikale uitleg, voorbeelden en opdrachten uit het werkboek wordt ingegaan op spelregels voor een fijne omgang

		met elkaar.
Meisjes willen bijdragen aan een prettige sfeer zonder meidenvenijn in de groep.	Veilig schoolklimaat	Aan de hand van klassikale uitleg, voorbeelden en opdrachten uit het werkboek wordt ingegaan op spelregels voor een fijne omgang met elkaar.
Meisjes hebben een antipesthouding (en ontwikkelen empathie voor gepeste leerlingen).	Groepsdynamiek	Aan de hand van rollenspellen en voorbeelden zien en voelen meisjes wat de negatieve effecten van meidenvenijn kunnen zijn voor de hele groep, maar met name voor het slachtoffer
<i>Vaardigheden</i>		
Meisjes beschikken over (meer) sociale vaardigheden om meidenvenijn tegen te gaan.	Sociale vaardigheden	Aan de hand van klassikale uitleg en opdrachten leren meisjes verschillende sociale vaardigheden (te verbeteren). Zo leren de meisjes bijvoorbeeld door één-op-één gesprekken met elkaar te voeren over het effect van lichaamshouding, het maken van oogcontact en stemgebruik
Meisjes kunnen oplossingsgericht reageren in sociale situaties, zoals conflicten en bij meidenvenijn.	Sociale vaardigheden	Aan de hand van klassikale uitleg, voorbeelden en opdrachten uit het werkboek leren de meisjes hoe zij oplossingsgericht kunnen reageren in sociale situaties. Zo wordt er een voorbeeld besproken waarin een meisje online gepest wordt. De meisjes maken hier een opdracht over en vervolgens wordt dit klassikaal besproken.
<i>Geloof in eigen kunnen (als het gaat om meidenvenijn in het klaslokaal)</i>		
Meisjes hebben beter inzicht in wat hun eigen goede en minder goede eigenschappen zijn.	Geloof in eigen kunnen	Er wordt aandacht besteed aan de positieve eigenschappen (kwaliteiten) en negatieve eigenschappen (vervorming van kwaliteiten) die alle meisjes hebben door middel van klassikale uitleg en opdrachten uit het werkboek.
Meisjes weten hoe ze negatieve gedachten om kunnen zetten naar positieve gedachten.	Geloof in eigen kunnen	Aan de hand van klassikale uitleg, voorbeelden en opdrachten uit het werkboek leren de meisjes hoe je niet-helpende gedachten om kunt zetten naar helpende gedachten.

Verantwoording

Meidenvenijn is niet fijn! is met name gericht op oorzaken rondom bewustzijn, attitude, (sociale) vaardigheden en geloof in eigen kunnen. Om deze oorzaken te beïnvloeden ligt een wetenschappelijke theorie ten grondslag, namelijk het ASE model (De Vries, Dijkstra & Kuhlman, 1988). Het ASE model is gebaseerd op de Theory of Planned Behavior (Ajzen, 1991) en stelt dat het uiteindelijke gedrag van mensen het beste te voorspellen is uit de intentie of men van plan is het gewenste gedrag wel of niet te vertonen. ASE staat voor Attitude, Sociale invloed en Eigen effectiviteit.

- Attitude: Bewustzijn van het probleem is een belangrijke eerste stap om in te kunnen spelen op de attitude van meisjes. Wanneer leerlingen zich niet **bewust zijn** van de rol van de hele groep bij pesten, kan dit bijdragen aan het in stand houden van pesten (Menesini & Salmivalli, 2017). Tijdens de eerste lessen van Meidenvenijn is niet fijn! leren de meisjes over (de gevolgen van) meidenvenijn aan de hand van klassikale uitleg,

opdrachten uit het werkboek en door het bespreken van voorbeelden. Er wordt uitvoerig ingegaan op de verschillende rollen van meisjes en hoe iedereen binnen de groep een rol speelt bij het in stand houden van het meidenvenijn. Vervolgens wordt ingespeeld op de **attitude** van meisjes. Wanneer meisjes een negatieve attitude hebben ten aanzien van meidenvenijn, is de kans groter dat zij geen meidenvenijn zullen vertonen. Ook zal de kans groter worden dat meisjes juist pro sociaal gedrag vertonen, als zij hier een positieve attitude over hebben, bijvoorbeeld bij het opkomen voor het slachtoffer zoals een 'defender' doet. Tijdens Meidenvenijn is niet fijn! ervaren de meisjes aan de hand van rollenspellen zelf hoe het is om een bepaalde rol (die gekoppeld is aan het vertonen van meidenvenijn of juist pro sociaal gedrag) in de groep te hebben. Hierdoor wordt hun attitude ten aanzien van meidenvenijn beïnvloed.

- Sociale invloed: Tijdens Meidenvenijn is niet fijn! wordt ingespeeld op de sociale invloed door de meiden (**sociale**) **vaardigheden** aan te leren. Om sociale vaardigheden aan te leren, is het belangrijk deze vaardigheden actief te oefenen (Spence, 2003; Brug et al., 2022). In Meidenvenijn is niet fijn! leren de meisjes de drie basisvaardigheden van gedrag (houding, oogcontact, stemgebruik) tijdens de lessenreeks door gesprekken met elkaar te voeren.
- Eigen effectiviteit: De eigen effectiviteit wordt in Meidenvenijn is niet fijn! vergroot door het **geloof in eigen kunnen** (als het gaat om meidenvenijn in het klaslokaal) te stimuleren. Geloof in eigen kunnen kan via verschillende methoden worden beïnvloed (Bandura, 1997). Eén van deze methoden is hoe goed iemand verwacht iets in de toekomst te doen. Tijdens Meidenvenijn is niet fijn! wordt deze methode ingezet, zodat meisjes geloven in hun eigen kunnen als het gaat om het vertonen van het goede gedrag bij meidenvenijn (dus niet pesten of niets doen en wel voor het slachtoffer opkomen). Zo leren meisjes aan de hand van klassikale uitleg, voorbeelden en opdrachten uit het werkboek hoe zij niet-helpende gedachten om kunnen zetten in helpende gedachten. Een voorbeeld dat bijvoorbeeld wordt besproken is hoe je de niet-helpende gedachte 'Ik doe altijd alles fout' omzet in een helpende gedachte 'Ik probeer alles zo goed mogelijk te doen'.

In Meidenvenijn is niet fijn! worden daarnaast wetenschappelijke erkende effectieve technieken ingezet om de (sub)doelen te bereiken:

- Psycho-educatie: Met voorlichting, ook wel psycho-educatie, worden de uitleg en oefeningen bedoeld waarmee de kennis en het inzicht bij kinderen worden vergroot over de aan te leren sociaal-emotionele vaardigheden. Door kinderen eerst duidelijk uit te leggen waarom en hoe ze bepaalde vaardigheden aan gaan leren, is de kans groter dat zij dit ook daadwerkelijk zullen doen. Door psycho-educatie toe te voegen aan een interventie is de kans groter dat de interventie ook effectief zal zijn, met name als hiervan meerdere oefeningen worden opgenomen (de Mooij, Fekkes, Scholte & Overbeek, 2020). In Meidenvenijn is niet fijn! wordt psycho-educatie meerdere malen ingezet via verschillende methoden, bijvoorbeeld bij de klassikale kennisoverdracht over de meidenrollen aan de hand van de praatkaarten en de uitleg over helpende en niet-helpende gedachten.
- Vaardigheden aanleren: Het oefenen van specifieke vaardigheden (het uiteindelijke 'doelgedrag') is een belangrijk element om het gedrag van kinderen te beïnvloeden. Uit onderzoek (de Mooij, Fekkes, Scholte & Overbeek, 2020) blijkt dat het oefenen van specifieke vaardigheden in een interventie samenhangt met een grotere kans op effectiviteit van de interventie. Er worden daarbij actieve werkvormen ingezet met voldoende afwisseling van verschillende type oefeningen. In Meidenvenijn is niet fijn! oefenen de meisjes bijvoorbeeld met de vaardigheden van het uiteindelijke doelgedrag tijdens de rollenspellen. Bij de één-op-één gesprekken oefenen zij met hun lichaamshouding, het maken van oogcontact en hun stemgebruik.
- Cognitieve herstructurering: Onder cognitieve herstructurering vallen oefeningen die gericht zijn op het bekritisieren of aanpassen van gedachten, emoties of gevoelens. Deze zijn vaak gebaseerd op cognitieve gedragstherapie. Uit onderzoek blijkt dat activiteiten waarbij niet-helpende gedachten worden aangepast effectief zijn om het zelfvertrouwen van kinderen te verbeteren (de Mooij, 2021; de Mooij et al., 2023). In Meidenvenijn is niet fijn! komt cognitieve herstructurering bijvoorbeeld aan bod wanneer de meisjes leren

om niet-helpende gedachten om te zetten in helpende gedachten en wanneer de meisjes aan de slag gaan met de basisgevoelens (zie het onderdeel 'Inhoud van de interventie' voor een toelichting van deze onderdelen).

Naast bovengenoemde theoretische modellen worden er verschillende praktische elementen ingezet tijdens Meidenvenijn is niet fijn!:

- Meidenvenijn is niet fijn! is gericht op meisjes van 9 t/m 15 jaar. Voor deze leeftijdsgroep is specifiek gekozen, omdat in deze leeftijdsfase leeftijdsgenoten en vriendschappen steeds belangrijker worden. Ook gaan meisjes op die leeftijd op zoek naar hun eigen sociale identiteit: 'Hoe zien anderen mij?', 'Bij welk groepje hoor ik?'. Daarbij vergelijken zij zich met anderen (NJI).
- Meidenvenijn is niet fijn! wordt gegeven op school. Voor een kind is de schoolklas één van de belangrijkste sociale omgevingen en het primaire milieu van sociale interacties (Pozzoli, Gini, & Vieno, 2012).
- Een groepsaanpak, zoals Meidenvenijn is niet fijn!, blijkt een effectieve aanpak te zijn bij relationeel pesten, omdat kinderen sociale vaardigheden vooral van elkaar leren (Verheij, 2005).
- Door de geleerde kennis te herhalen via verschillende werkvormen (zoals opdrachten en rollenspellen) onthouden de meisjes de informatie beter (Murre en Dros, 2015).

4. Onderzoek

Onderzoek naar de uitvoering

- a. Procesevaluatie 'Meidenvenijn is niet fijn!'. Een onderzoek onder leerlingen en begeleiders. Doeswijk, M & Martens, M. (2022). ResCon.
- b. In 2022 is een procesevaluatie uitgevoerd waarin het bereik van de interventie en de uitvoering in de praktijk zijn onderzocht. Ook zijn de waardering voor Meidenvenijn is niet fijn! en de succes- en faalfactoren in kaart gebracht. Op basis van het onderzoek is een aantal aanbevelingen gedaan om de interventie te verbeteren. De volgende metingen zijn uitgevoerd:
  - Digitale vragenlijst onder leerlingen (N=278; 88% basisonderwijs en 22% voortgezet onderwijs)
  - Digitale vragenlijst onder begeleiders (N=121; 70% basisonderwijs en 30% voortgezet onderwijs)
  - Interviews begeleiders (N=13; 8 basisonderwijs en 5 voortgezet onderwijs)
- c. Uit het onderzoek kwamen de volgende **resultaten** naar voren:
  - *Bereik*

Er worden zowel meisjes van de basisschool als op het voortgezet onderwijs bereikt door de interventie. Hoe ouders betrokken worden, is aan de school. Sommige scholen betrekken ouders niet tot weinig terwijl ouders van andere scholen juist regelmatig over de voortgang van de interventie bericht worden.
  - *Uitvoer interventie*

De interventie lijkt door begeleiders vaak te worden uitgevoerd zoals bedoeld. Begeleiders zijn over het algemeen positief over de materialen inclusief de handleiding en zetten deze ook in. Zij voelen zich competent genoeg om de interventie uit te voeren en vinden dat de doelen van de interventie goed aansluiten bij de leerlingen.
  - *Waardering*
    - Begeleiders: De begeleiders waarderen de interventie Meidenvenijn is niet fijn! positief. Zo geven de begeleiders die zijn geïnterviewd, de interventie allemaal een cijfer tussen de 8 en 10. Veel van de begeleiders zijn (zeer) tevreden over de cursusdag. De meeste begeleiders zijn ook (zeer) tevreden over de verschillende onderdelen van de handleiding en de lessenreeks, maar minder over de tijdsduur van de interventie en de individuele aandacht tijdens de interventie. Verder zijn de meeste begeleiders tevreden over de verschillende opdrachten die worden ingezet tijdens de lessenreeks. Over de Top Secret Box is het merendeel van de begeleiders ook (zeer) tevreden, maar in vergelijking met de andere opdrachten is een iets grotere groep (zeer) ontevreden over de Top Secret Box. Tot slot zijn de meeste begeleiders (zeer) tevreden over meeste materialen, maar wat minder over de sleutelhangers en de positieve en negatieve eigenschappen op de achterzijde van de praatkaarten. Tot slot komt naar voren dat wat betreft de facultatieve onderdelen, zoals de ouderavond en de teampresentatie, begeleiders er minder bekend mee zijn.
    - Leerlingen: Ook leerlingen waarderen Meidenvenijn is niet fijn! positief: zij geven het een 7,6. Een grote groep leerlingen is (zeer) tevreden over de materialen en oefeningen. Met name de rollenspellen en de stickers met kwaliteiten om aan elkaar uit te delen worden door de leerlingen gewaardeerd. Relatief veel leerlingen lijken onbekend met het onderdeel 'Quiz-it'. De meeste leerlingen vonden de lessen en opdrachten duidelijk en leuk.
  - *Succes-en faalfactoren*
    - Begeleiders: De begeleiders geven aan dat digitaal of online lesmateriaal een mooie aanvulling zou zijn op de interventie. Succesfactoren van de interventie zijn volgens de begeleiders de materialen, de cursusdag, de certificeringsbijeenkomst en het contact met de medewerkers van Meidenvenijn is niet fijn!. Volgens de begeleiders

zijn de succesfactoren: de bewustwording/inzichten bij de leerlingen, betrokkenheid/interesse van de leerlingen en de positieve reacties van de leerlingen op bepaalde onderdelen van de interventie, zoals het rollenspel. Faalfactoren van de lessen zitten met name op de tijdsduur (te lang, te intensief of lastig in te plannen). Daarnaast hebben meerdere begeleiders de lessen aan moeten passen voor de doelgroep. Met name op de basisschool vonden zij bepaalde onderdelen van de interventie te moeilijk voor de jongere groepen.

Met betrekking tot de facultatieve onderdelen komt naar voren dat de aanwezigheid van de jongens en de betrokkenheid/interesse van de leerlingen belangrijke succesfactoren zijn.

- Leerlingen: Veel leerlingen zijn over het algemeen positief over de interventie. Specifieke succesfactoren zijn volgens hen: bepaalde onderdelen van de interventie (zoals het rollenspel) en het effect van de interventie. Zo zegt een leerling "*Het is fijner nu er bijna geen ruzies meer zijn*". Volgens een aantal leerlingen zouden er meer toneelstukjes gedaan moeten worden en/of vonden zij de tijd van de interventie niet goed (te lang of juist te kort).

Op basis van deze resultaten zijn de volgende **aanbevelingen** gedaan:

- Ga door met het inzetten van de interventie. Bied begeleiders in de handleiding alternatieven voor het indelen van de lessen, zodat het beter aansluit op de schoolsetting en begeleiders gemotiveerd zijn om de gehele lessenreeks te behandelen.
- Differentieer de lessen tussen basis- en voortgezet onderwijs. Met name op de basisschool lijken sommige onderdelen van de interventie te moeilijk voor de lagere klassen. Hier zou Meidenvenijn is niet fijn! in haar toekomstige aanbod op in kunnen spelen. Dat zou bijvoorbeeld kunnen door bepaalde moeilijke onderdelen op verschillende niveaus aan te bieden.
- De facultatieve onderdelen, zoals het vergroten van de betrokkenheid van de ouders en de teampresentatie, kunnen verder worden vergroot.
- Optimaliseer het gebruik van de Top Secret Box. Om het gebruik van de Top Secret Box te optimaliseren raden we aan om begeleiders tips te geven hoe zij het gebruik van de Top Secret Box kunnen stimuleren.
- Stel digitale lesmaterialen beschikbaar en breng ze onder de aandacht van de begeleiders.

Op basis van de resultaten uit dit onderzoek is Meidenvenijn is niet fijn! worden de volgende aanpassingen doorgevoerd:

- Er zullen digitale lessen, waarin o.a. ingezoomd wordt op cyberpesten, worden toegevoegd;
- De lessen op basis van de behoeften van scholen (denk aan tijdsduur en differentieren tussen lessen voor het PO en VO) worden geactualiseerd;
- Er worden doorlopend intervisiemomenten georganiseerd met begeleiders die de interventie al meerdere malen hebben gegeven om dichtbij de praktijk te blijven. Tijdens deze intervisiemomenten wordt ook feedback verzameld op basis waarvan de interventie verder aangescherpt kan worden.

5. Samenvatting Werkzame elementen

Inhoudelijke elementen

- Meidenvenijn is niet fijn! is een groepsaanpak.
- De afwisselende actieve werkvormen (klassikale opdrachten, opdrachten in het werkboek, rollenspellen, etc.) zorgen ervoor dat leerlingen hun aandacht goed bij de interventie kunnen houden. Leerlingen hoeven niet alleen passief te luisteren, maar kunnen actief meedoen.
- De veilige en open sfeer tijdens Meidenvenijn is niet fijn! zorgt ervoor dat de leerlingen eerlijk het gesprek durven aangaan. Dit maakt de gevoelige onderwerpen makkelijker bespreekbaar. De veilige sfeer wordt gecreëerd door o.a. voorafgaand afspraken te maken (bijv. we laten elkaar uitspreken).
- De begeleiders zijn ook een belangrijk werkzaam element voor de interventie. Zij zijn getraind om de leerlingen te motiveren en actief deel te nemen aan de interventie. Ook kunnen zij goed het gesprek aangaan met de leerlingen.
- Tijdens de interventie worden meerdere wetenschappelijk onderbouwde effectieve technieken ingezet, namelijk psycho-educatie, het oefenen van vaardigheden en cognitieve herstructurering.

Praktische elementen

- Begeleiders zijn getraind in het verzorgen van de interventie.
- Begeleiders krijgen via de handleiding duidelijke handvatten voor de uitvoer van de interventie.
- Tijdens de interventie wordt gebruik gemaakt van veel materialen (koffer Meidenvenijn is niet fijn!) die qua afbeeldingen en vormgeving goed aansluiten bij de leeftijd van de leerlingen. De vormgeving van het materiaal is speciaal op meisjes gericht. De materialen zijn daarom aansprekend voor de meisjes en hebben een motiverende werking.
- Met vier lesblokken is Meidenvenijn is niet fijn! in tegenstelling tot andere interventies rondom pesten een relatief korte en daarmee makkelijk inzetbare interventie.

6. Aangehaalde literatuur

- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Archer, J., & Coyne, S. M. (2005). An integrated review of indirect, relational, and social aggression. *Personality and social psychology review*, 9(3), 212-230.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84, 191-215.
- Barchia, K., & Bussey, K. (2011). Predictors of student defenders of peer aggression victims: Empathy and social cognitive factors. *International Journal of Behavioral Development*, 35(4), 289-297.
- Blaylock, B. (2017). Responding to Bullying by Gender. *Intuition: The BYU Undergraduate Journal of Psychology*, 12. 10-180.
- Boer, M., van Dorsselaer, S., de Looze, M., de Roos, S. e.a. (2022). HBSC 2021. Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland externe link. Utrecht: Universiteit Utrecht, Trimbos instituut, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Brug, J., Assema, P. van, Kremers, S. & Lechner, L. (2022). Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering: een planmatige aanpak, 10de druk. Assen: Koninklijke van Gorcum bv.
- Carpenter, E. M., & Nangle, D. W. (2006). Caught between stages: Relational aggression emerging as a developmental advance in at-risk preschoolers. *Journal of Research in Childhood Education*, 21(2), 177-188.
- Champion, K., Vernberg, E., & Shipman, K. (2003). Nonbullying victims of bullies: Aggression, social skills, and friendship characteristics. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 24(5), 535-551.
- Deemer, S. (2004). Classroom goal orientation in high school classrooms: Revealing links between teacher beliefs and classroom environments. *Educational research*, 46(1), 73-90.
- de Vries, H., Dijkstra, M., & Kuhlman, P. (1988). Self-efficacy: The third factor besides attitude and subjective norm as a predictor of behavioural intentions. *Health Education Research*, 3(3), 273-282.
- de Mooij, B., Fekkes, M., Scholte, R. H., & Overbeek, G. (2020). Effective components of social skills training programs for children and adolescents in nonclinical samples: A multilevel meta-analysis. *Clinical child and family psychology review*, 23(2), 250-264.
- de Mooij, L. S. (2021). Opening the black box. Examining effective components of interventions for children's social-emotional development. Proefschrift. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- De Mooij, L.S., Rutgers, L. & Fekkes, M. (2023). Werkzame elementen in sociaal-emotionele vaardigheids- en weerbaarheidstrainingen: Tips bij het opzetten van effectieve trainingen en interventieprogramma's. TNO Child Health & Universiteit van Amsterdam.
- Doeswijk, M & Martens, M. (2022). *Procesevaluatie 'Meidenvenijn is niet fijn!'. Een onderzoek onder leerlingen en begeleiders*. Rescon.
- Dukes, R. L., Stein, J. A., & Zane, J. I. (2009). Effect of relational bullying on attitudes, behavior and injury among adolescent bullies, victims and bully-victims. *Social Science Journal*, 46(4), 671-688.
- Emilson, A., Folkesson, A., & Lindberg, I. M. (2016). Gender beliefs and embedded gendered values in preschool. *International Journal of Early Childhood*, 48(2), 225-240.
- Fagot, B. I. (1994). Peer relations and the development of competence in boys and girls. *New Directions for Child Development*, 65. 53-65.
- Fekkes, M., Pijpers, F. I., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: Who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health education research*, 20(1), 81-91.
- Foels, R., & Tomcho, T. J. (2005). Gender, interdependent self-construals, and collective self-esteem: Women and men are mostly the same. *Self and Identity*, 4(3). 213-225.
- Fox, C. L., Jones, S. E., Stiff, C. E., & Sayers, J. (2014). Does the gender of the bully/victim dyad and the type of bullying influence children's responses to a bullying incident? *Aggressive Behavior*, 40(4). 359-368.

- Goldstein, S. E., Young, A., & Boyd, C. (2008). Relational aggression at school: Associations with school safety and social climate. *Journal of youth and adolescence*, 37(6), 641-654.
- Griffin, R. S., & Gross, A. M. (2004). Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research. *Aggression and violent behavior*, 9(4), 379-400.
- Güldner, M. G. (2017). Gezonde en kwetsbare positieve zelfwaardering bij kinderen: Kenmerken, functie en regulatie.
- Harris, S., Petrie, G., & Willoughby, W. (2002). Bullying among 9th graders: An exploratory study. *NASSP Bulletin*, 86(630), 3-14.
- Hellman, A. (2010). Have you ever seen a pink Batman? Negotiations of gender and normality at a Swedish preschool. *Göteborg: ACTA Universitatis Gothoburgensis*, 299.
- Iyer-Eimerbrink, P. A., Scielzo, S. A., & Jensen-Campbell, L. A. (2015). The impact of peer victimization. *J Bullying Soc Aggression*, 1.
- Kawabata, Y., Alink, L. R., Tseng, W. L., Van Ijzendoorn, M. H., & Crick, N. R. (2011). Maternal and paternal parenting styles associated with relational aggression in children and adolescents: A conceptual analysis and meta-analytic review. *Developmental review*, 31(4), 240-278.
- Kritzer, S. W. (2016). Relational aggression among young girls: understanding the impact on victims and their families (Doctoral dissertation, Faculty of Social Work, University of Regina).
- Markus, H. R., & Kitayama, S. (2010). Cultures and selves: A cycle of mutual constitution. *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), 420-430.
- Mayeux, L. (2014). Understanding popularity and relational aggression in adolescence: The role of social dominance orientation. *Social Development*, 23(3), 502-517.
- Menesini, E., & Salmivalli, C. (2017). Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions. *Psychology, health & medicine*, 22(sup1), 240-253.
- Murre, J. M., & Dros, J. (2015). Replication and analysis of Ebbinghaus' forgetting curve. *PLoS one*, 10(7).
- Nansel, T. R., Overpeck, M. D., Haynie, D. L., Ruan, W. J., & Scheidt, P. C. (2003). Relationships between bullying and violence among US youth. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 157(4), 348-353.
- Nederlands Jeugdinstuut (NJI). (2022, 22 september laatste actualisatie). *Cijfers over pesten: slachtoffers*. Geraadpleegd op 18 oktober 2022 op <https://www.nji.nl/cijfers/pesten-slachtoffers>.
- Nederlands Jeugdinstuut (NJI). (2022, 30 september laatste actualisatie). *Cijfers over pesten: slachtoffers*. Geraadpleegd op 18 oktober 2022 op <https://www.nji.nl/cijfers/pesten-daders>.
- Nederlands Jeugdinstuut (NJI). *Puber: Vriendschappen en leeftijdsgenoten*. Geraadpleegd op 9 januari 2023 op <https://www.nji.nl/ontwikkeling/vriendschappen-en-leeftijdsgenoten>
- Pas, P., Lammertink, G. & Pas, N. (2018). *Handleiding Meidenvenijn is niet fijn!* (3e versie). Cycloop Concept Creatie.
- Popp, A. M., Peguero, A. A., Day, K. R., & Kahle, L. L. (2014). Gender, bullying victimization, and education. *Violence and Victims*, 29(5), 843-856.
- Pöyhönen, V., Juvonen, J., & Salmivalli, C. (2012). Standing up for the victim, siding with the bully or standing by? Bystander responses in bullying situations. *Social Development*, 21(4), 722-741.
- Pozzoli, T., Gini, G., & Vieno, A. (2012). The role of individual correlates and class norms in defending and passive bystander behavior in bullying: A multilevel analysis. *Child development*, 83(6), 1917-1931.
- Rayle, A. D., Moorhead, H. J. H., Green, J., Griffin, C. A., & Ozimek, B. (2007). Adolescent Girl-to-Girl Bullying: Wellness-Based Interventions for School Counselors. *Journal of school counseling*, 5(6), n6.
- Reid, P., Mosen, J., & Rivers, I. (2004). Psychology's contribution to understanding and managing bullying within schools. *Educational Psychology in Practice*, 20(3), 241-258.
- Rivers, I., Potteat, V. P., Noret, N., & Ashurst, N. (2009). Observing bullying at school: The mental health implications of witness status. *School Psychology Quarterly*, 24(4), 211.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., & Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 22(1), 1-15.

- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and violent behavior*, 15(2), 112-120.
- Silva, M.A., Pereira, B., Mendonça, D., Nunes, B. & de Oliveira, W.A. (2013). The involvement of girls and boys with bullying: an analysis of gender differences. *Int J Environ Res Public Health*. 10(12). 6820–6831.
- Sinclair, K. R., Cole, D. A., Dukewich, T., Felton, J., Weitlauf, A. S., Maxwell, M. A., ... & Jacky, A. (2012). Impact of physical and relational peer victimization on depressive cognitions in children and adolescents. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 41(5), 570-583.
- Sjögren, B., Thornberg, R., Wänström, L., & Gini, G. (2021). Bystander behaviour in peer victimisation: Moral disengagement, defender self-efficacy and student-teacher relationship quality. *Research Papers in Education*, 36(5), 588-610.
- SooHoo, S. (2009). Examining the invisibility of girl-to-girl bullying in the schools: A call to action.
- Spence, S. H. (2003). Social skills training with children and young people: Theory, evidence and practice. *Child and adolescent mental health*, 8(2), 84-96.
- Swearer, S. M., & Cary, P. T. (2003). Attitudes toward bullying in middle school youth: A developmental examination across the bully/victim continuum. *Journal of Applied School Psychology*, 19. 63–79.
- Thornberg, R., & Jungert, T. (2013). Bystander behavior in bullying situations: Basic moral sensitivity, moral disengagement and defender self-efficacy. *Journal of adolescence*, 36(3), 475-483.
- Thornberg, R., Wänström, L., Hong, J. S., & Espelage, D. L. (2017). Classroom relationship qualities and social-cognitive correlates of defending and passive bystanding in school bullying in Sweden: A multilevel analysis. *Journal of school psychology*, 63, 49-62.
- Tobin, D. D., Menon, M., Menon, M., Spatta, B. C., Hodges, E. V. E., & Perry, D. G. (2010). The intrapsychics of gender: A model of self-socialization. *Psychological Review*, 117(2). 601–622.
- Tsaousis, I. (2016). The relationship of self-esteem to bullying perpetration and peer victimization among schoolchildren and adolescents: A metaanalytic review. *Aggression and Violent Behavior*, 31. 186–199.
- Van den Broek, A., Ramakers, C., Cuppens, J. & Brukx, D. (2022). Veilig op school: Landelijke Veiligheidsmonitor 2020-2021. *Veiligheidsgevoel en veiligheidsbeleving in het primair onderwijs en voortgezet onderwijs*. Nijmegen: ResearchNed.
- Verheij, F. E. A. (2005). *Integratieve kinder- en jeugdpsychotherapie*. Assen, van Gorcum.
- Werner, N. E., & Crick, N. R. (2004). Maladaptive peer relationships and the development of relational and physical aggression during middle childhood. *Social Development*, 13(4), 495–514.

7. Praktijkvoorbeeld

Praktijkvoorbeeld vanuit verschillende betrokkenen:

Meidenvenijn film (perspectief vanuit ontwikkelaar, begeleider, meisjes)

<https://www.leraar24.nl/360692/pesten-onder-meisjes-vraagt-speciale-aanpak/>

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Kenniscentrum Sport & Beweging, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

